

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.52>**О. С. Тимофіїв**

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Актуальність статті полягає в тому, що уразливість глобальної фінансової системи продовжує зростати, що відображає високі відсоткові ставки та невизначені перспективи інфляційного росту, тоді як уразливість через структурні зміни продовжує з'являтися в таких сферах, як кіберзахист та ринки криптоактивів. Метою статті є аналіз чинного вітчизняного та зарубіжного законодавства, наявних наукових джерел для формування авторського визначення понять «сталого розвитку», «стабільності» та «банківської системи України». У статті аналізується різні підходи щодо визначення поняття та сутності сталого розвитку та стабільності банківської системи України. Запропоновано, термін «банківська система» визначати як сукупність фінансових установ, головним чином банків, які функціонують у межах певної держави або економічного простору, виконуючи завдання зі зберігання, обігу, кредитування та регулювання грошових ресурсів. Констатовано, що сталий розвиток та стабільність банківської системи є важливою умовою економічного розвитку та забезпечення фінансової безпеки держави. Здійснено порівняльний аналіз термінів «сталий розвиток» та «стійкий розвиток», та зроблено наступний висновок: термін «стійкість» подібний до «сталого розвитку», але з акцентом на здатність витримувати труднощі. Однак є і відмінності, ними є: 1) фокус: сталий розвиток головним чином зосереджується на довгостроковому балансі між екологічними, економічними та соціальними факторами, в свою чергу стійкий розвиток - підкреслює здатність адаптуватися та відновлюватися після криз, зберігаючи основні функції; 2) контекст використання: сталий розвиток: часто використовується в міжнародній політиці, природоохоронній науці та програмах глобального розвитку (наприклад, Цілі сталого розвитку ООН), а стійкий розвиток може використовуватися в контекстах, пов'язаних із безпосередніми загрозами та потрясіннями, включаючи адаптацію до зміни клімату, зменшення ризику стихійних лих та стратегії економічної стійкості; 3) цілі: сталий розвиток спрямований на розвиток, який не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби, а стійкий розвиток - прагне створювати системи, які є не тільки стійкими, але й здатними протистояти неочікуваним викликам і відновлюватися після них.

Ключові слова: сталий розвиток, стійкий розвиток, банківська система, захист, ризику, нормативно-правове забезпечення.

Актуальність теми. У лютому 2016 року хакери атакували центральний банк Бангладеш і скористалися вразливістю SWIFT, основної системи обміну електронними платіжними повідомленнями світової фінансової системи, намагаючись викрасти 1 мільярд доларів. Хоча більшість транзакцій було заблоковано, 101 мільйон доларів все одно зник [1]. Це пограбування стало тривожним сигналом для фінансового світу про те, що системні кіберризики у фінансовій системі були сильно недооці-

нені. Сьогодні оцінка того, що масштабна кібератака становить загрозу фінансовій стабільності, є аксіомою – і питання не в тому, «якщо», а «коли». Проте уряди та компанії світу продовжують намагатися стримати загрозу, оскільки залишається незрозумілим, хто несе відповідальність за захист системи.

Крістін Лагард, президент Європейського центрального банку та колишній голова Міжнародного валютного фонду, попередила, що кібератака може спровокувати серйозну фінансову кризу. У квітні 2020 року Рада з фінансової стабільності

(FSB) попередила, що «великий кіберінцидент, якщо його не стримати належним чином, може серйозно порушити фінансові системи, включаючи критичну фінансову інфраструктуру, що призведе до ширших наслідків для фінансової стабільності» [1]. Потенційні економічні витрати від таких подій можуть бути величезними, а шкода суспільній довірі та впевненості може бути значною.

В річному звіті Ради з фінансової стабільності за 2023 рік зазначено, що банківська криза в березні 2023 року висвітлює проблеми фінансової стабільності, що дало поштовх для розробки та впровадження реформ G20 [2]. Уразливість глобальної фінансової системи продовжує зростати, що відображає високі відсоткові ставки та невизначені перспективи інфляційного росту, тоді як уразливість через структурні зміни продовжує з'являтися в таких сферах, як кіберзахист та ринки криптоактивів.

Експерти визначають дві поточні тенденції, які посилюють ризик дестабілізації банківської системи. По-перше, глобальна фінансова система переживає безпрецедентну цифрову трансформацію, яка прискорила пандемією COVID-19. Банки конкурують з технологічними компаніями; технологічні компанії конкурують з банками. Тим часом пандемія підвищила попит на онлайн-фінансові послуги та зробила роботу з дому нормою. Центральні банки по всьому світу розглядають можливість повернути увагу цифрових валют і модернізувати платіжні системи. У цей час трансформації, коли інцидент може легко підірвати довіру та зірвати такі інновації, кібербезпека є більш важливою, ніж будь-коли. По-друге, зловмисники користуються цією цифровою трансформацією та становлять зростаючу загрозу для глобальної фінансової системи, фінансової стабільності та впевненості в цілісності системи. Пандемія навіть поставила нові цілі для хакерів. За даними Банку міжнародних розрахунків, фінансовий сектор переживає друге місце за кількістю кібератак, пов'язаних із COVID-19, поступаючись лише сектору охорони здоров'я [1].

Отже, **метою статті** є аналіз чинного вітчизняного та зарубіжного законодав-

ства, наявних наукових джерел для формування авторського визначення понять «сталого розвитку», «стабільності» та «банківської системи України».

Виклад основного матеріалу. Якщо звернутися до визначення терміну «банківська система» то необхідно відмітити, що серед науковців існує досить жвава дискусія щодо виокремлення її елементів та формулювання дефініції. Так, автори «Банківської енциклопедії» за редакцією А. Мороза визначають, що банківська система – це сукупність різних видів банків та банківських установ у їх взаємозв'язку, складова частина кредитної системи [3]. На нашу думку банківську систему доречно визначати як елемент фінансового сектору, хоча безспірно, що вона є частиною кредитної системи.

Досить спірне визначення банківської системи надали автори монографії «Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів», а саме, що це «сукупність усіх банків країни, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ» [4]. Таке визначення ближче до державного регулювання банківської системи ніж до банківської системи, як такої. Адже вказана авторами мета «забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ» не є метою банківської системи. В Законі України «Про банки і банкову діяльність» зазначено, що: «банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України» [5], в свою чергу банк - це «юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банків-

ські послуги» [5]. Тобто метою банківської системи як законодавчо визначеної сукупності банків – це надання банківських послуг.

Банківська система – це сукупність фінансових установ, головним чином банків, які функціонують у межах певної держави або економічного простору, виконуючи завдання зі зберігання, обігу, кредитування та регулювання грошових ресурсів. Вона є ключовою складовою фінансової інфраструктури і забезпечує стабільність економіки, зокрема через виконання таких функцій: 1) акумулювання вільних коштів фізичних та юридичних осіб для їх подальшого використання в економіці; 2) надання фінансування підприємствам, урядам та споживачам для розвитку бізнесу, реалізації проектів та підтримки життєвих потреб; 3) забезпечення обслуговування фінансових операцій, розрахунків та переказів; 4) управління емісією грошей, їх обігом та регулювання грошово-кредитної політики.

Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність» [5], банківська система України, складається з двох рівнів: перший рівень – це Національний банк України (центральный банк), відповідає за емісію національної валюти, контроль за комерційними банками та реалізацію монетарної політики, виконує функцію урядового фінансового агента; другий рівень – комерційні банки та фінансові установи, здійснюють обслуговування клієнтів, надають кредити, приймають депозити, виконують розрахунково-касові операції та інші фінансові послуги.

Сталий розвиток та стабільність банківської системи є важливою умовою економічного розвитку та забезпечення фінансової безпеки держави. Якщо аналізувати банківську систему України в умовах війни з росією то можна констатувати наступне: 1) у 2022 році система гарантування вкладів в Україні продемонструвала стійкість та ефективність, незважаючи на ракетні обстріли, знеструмлення та бойові дії. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) здійснив низку важливих заходів для підтримки банківської системи та захисту вкладників:

1) тимчасове повне відшкодування вкладів; 2) протягом 2022 року виплачено 5,8 млрд грн гарантованої суми відшкодування; 3) передано в управління чотири банки, і направлено понад 4,4 млрд грн для розрахунків із кредиторами банків, що ліквідуються; 4) АТ «Ощадбанк» став новим учасником ФГВФО, збільшивши суму вкладів, на які поширюється гарантія, на 169,8 млрд грн станом на 1 січня 2023 року; 5) у квітні 2022 року запроваджено дистанційні виплати вкладникам неплатоспроможних банків, що склали 1,6 млрд грн. ФГВФО також відновив продаж активів банків через електронні аукціони в системі Prozorro.sale влітку 2022 року, після призупинення через російську агресію. Законодавчі зміни припинили зобов'язання ФГВФО за векселями, виданими в обмін на ОВДП [6].

Таким чином, завдяки ефективним державним заходам, система гарантування вкладів змогла зберегти свою стабільність та підтримати банківську систему України в умовах воєнного стану. Однак, у сучасних умовах цього недостатньо.

Захист банківської системи – це перш за все організаційна проблема. Зусилля щодо зміцнення захисту та посилення регулювання є важливими, але недостатніми, щоб випередити зростання ризиків. На відміну від багатьох секторів, більшість співтовариства фінансових послуг не мають браку ресурсів або здатності впроваджувати технічні рішення. Головне питання полягає в проблемі колективних дій: як найкраще організувати захист системи урядом, фінансовими органами та галуззю та як ефективно та результативно використовувати ці ресурси. Однак, враховуючи вище зазначені виклики які на сьогодні стоять перед глобальною фінансовою системою взагалі та перед банківською системою кожної країни – зокрема, зазначимо, що в усьому світі відбувається поступовий перехід політики від захисту банківської системи до стійкості цієї системи та її сталого розвитку. Але для стабільності банківської системи та її сталого розвитку потрібна міцна регулятивна основа.

Терміни «сталий розвиток» (sustainable development) і «стійкий розвиток» (durable

or resilient development) часто використовуються як синоніми, особливо в українській мові, але вони мають нюанси, що залежать від їх ширшого контексту та конотацій.

Необхідно зазначити, що «сталий розвиток» є офіційно визнаним в Україні відповідником англійського терміну «sustainable development». Так, наприклад є Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 під назвою «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [7]. Багато українських науковців, освітян, експертів застосовують також термін збалансований розвиток як такий, що більше відповідає суттєвості розвитку як процесу змін з утриманням еколого-економічного та соціального балансу [8]. Але на нашу думку, більш доцільно у нормативно-правових актах використовувати саме «сталий розвиток» як такий, що відповідає міжнародним документам з означеного питання.

Як світовий тренд 21 століття, Глобальні цілі сталого розвитку були затверджені у 2015 році на саміті ООН [9], а 15 вересня 2017 року Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» [10], і якій визначені базові показники для досягнення поставлених цілей з урахуванням специфіки національного розвитку [8]. Пізніше у 2019 році був прийнятий вище вказаний Указ Президента України.

Якщо аналізувати детально терміни «сталий розвиток» і «стійкий розвиток» то необхідно зазначити, що сталий розвиток відноситься до способу розвитку людської спільноти, при якому використання ресурсів спрямоване на задоволення людських потреб, одночасно забезпечуючи сталість природних систем і навколишнього середовища, щоб ці потреби могли бути задоволені не тільки в теперішньому, але й для майбутніх поколінь. Основні принципи сталого розвитку відповідно: 1) захист навколишнього середовища: забезпечення відповідального використання та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь; 2) економічне зростання: сприяння економічному розвитку, який можна підтримувати в довгостроковій перспективі без висна-

ження природних ресурсів; 3) соціальна справедливість: забезпечення того, щоб вигоди від розвитку розподілялися справедливо та щоб усі люди мали доступ до ресурсів і можливостей.

В свою чергу термін «стійкий розвиток» підкреслює здатність системи, спільноти чи економіки протистояти різноманітним потрясінням і стресам, таким як економічні кризи, стихійні лиха та соціальні потрясіння, і відновлюватися після них. Його основні принципи це: 1) стійкість: створення надійних систем, здатних адаптуватися до мінливих умов і відновлюватися після збоїв; 2) безперервність: гарантія того, що процеси розробки та переваги не тільки зберігаються протягом тривалого часу, але й що вони можуть швидко відновлюватися після будь-яких невдач.

Отже, термін «стійкість» подібний до «сталого розвитку», але з акцентом на здатність витримувати труднощі. Однак є і відмінності, ними є: 1) фокус: сталий розвиток головним чином зосереджується на довгостроковому балансі між екологічними, економічними та соціальними факторами, в свою чергу стійкий розвиток - підкреслює здатність адаптуватися та відновлюватися після криз, зберігаючи основні функції; 2) контекст використання: сталий розвиток: часто використовується в міжнародній політиці, природоохоронній науці та програмах глобального розвитку (наприклад, Цілі сталого розвитку ООН), а стійкий розвиток може використовуватися в контекстах, пов'язаних із безпосередніми загрозами та потрясіннями, включаючи адаптацію до зміни клімату, зменшення ризику стихійних лих та стратегії економічної стійкості; 3) цілі: сталий розвиток спрямований на розвиток, який не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби, а стійкий розвиток - прагне створювати системи, які є не тільки стійкими, але й здатними протистояти неочікуваним викликам і відновлюватися після них.

Підсумовуючи можна констатувати наступне, у той час як «сталий розвиток» зосереджується на задоволенні поточних потреб без шкоди для майбутніх поколінь, «стійкий розвиток» приділяє більшу увагу здатності підтримувати та відновлювати

основні функції систем у разі настання кризи. Обидві концепції є важливими для комплексних стратегій розвитку, які забезпечують довгострокову життєздатність і адаптивність банківської системи.

Перехід до сталого розвитку - це процес зміни ціннісних орієнтацій багатьох людей. Визнаними міжнародними фундаментальними цінностями розвитку є свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність. Національні цілі сталого розвитку базуються на політичних, економічних, соціальних, екологічних, моральних і культурних цінностях, властивих українському суспільству. Вони визначають спрямованість стратегії на турботу про спільне благо та захист національних інтересів України [11]. На підтвердження зазначеного наведемо приклад документу, який Національний банк України презентував як комплексне бачення побудови та майбутнього розвитку сталого фінансового сектору в Україні – Політику НБУ щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року [12]. В цьому документі сталий розвиток визначається як: «як тривале економічне процвітання, менш залежне від використання обмежених ресурсів та експлуатації природного середовища, більш соціально інклюзивне та таке, що включає екологічний, соціальний, економічний та управлінський аспекти, які тісно взаємопов'язані» [12].

Розглядаючи стабільність банківської системи, треба враховувати її ознаки, що ініціюються як з боку регулятора (наявність механізму регулювання та нагляду, наявність інструментарію впливу центрального банку), так і з боку самих банків (дотримання базових показників в межах рекомендованих значень, лідируючі позиції у рейтингах банківських установ) [13, с. 128]. Виявлення всіх вищевказаних ознак дозволить визначити стан банківської системи як стабільний [14, с. 809].

У словниках стабільність визначається як: сталість, незмінність, тривале збереження певного постійного стану або рівня [15]. Отже, стабільною є та банківська система, яка спроможна ефективно виконувати належні їй завдання та чітко вико-

нувати свою роль в економіці держави, схильна до власного розвитку та реалізації свого потенціалу [14, с. 809]. Наприклад, Національний банк України наступним чином визначив стабільність банківської системи: фінансова система ефективно перетворює вільні кошти громадян та бізнесу на кредити та інвестиції; фінансова система ліквідна та капіталізована, а відтак стійка до кризових явищ; платежі та розрахунки здійснюються вчасно та в повному обсязі; учасники фінансової системи зважено оцінюють ризики та управляють ними; труднощі окремих фінансових установ не поширюються на систему в цілому [16].

Висновки. Таким чином, стабільна банківська система є ключовим елементом фінансової безпеки держави, що забезпечує довгостроковий економічний розвиток та захист від кризових явищ.

Отже, під сталим розвитком та стабільністю банківської системи ми розуміємо створення умов для балансу між екологічними, економічними та соціальними факторами, що забезпечує довгострокову життєздатність і адаптивність надання банківських послуг та фінансової стійкості цієї системи.

Список використаної літератури:

1. Maurer, Tim and Arthur Nelson. The Global Cyber Threat. International Monetary Fund. All rights reserved, 2021. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2021/03/global-cyber-threat-to-financial-systems-maurer.htm>
2. Promoting Global Financial Stability: 2023 FSB Annual Report. Financial Stability Board, 2023. URL: <https://www.fsb.org/2023/10/promoting-global-financial-stability-2023-fsb-annual-report/>
3. Банківська енциклопедія. За ред. А. М. Мороза. К. : Ельтон, 1993. 328 с.
4. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: монографія. За ред. О. В. Дзюблюка. Тернопіль : Астон, 2012. 358 с.
5. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. Офіційний сайт Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
6. Стратегія розвитку фінансового сектору України. Національний банк України,

2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=7
7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. Офіційний сайт Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
8. Сталий розвиток. Центр екологічної сертифікації та маркування, 2024. URL: <https://www.ecolabel.org.ua/stalij-rozvitok>
9. Що таке Цілі сталого розвитку? United Nations Development Programme, 2024. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>
10. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>
11. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: Проект Закону України від 07.08.2018 № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=357>
12. Політика щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року. Національного банку України, 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Policy_rozvytok-stalogo-finansuvannja_2025.pdf?v=7
13. Коваленко В., Ю. Гаркуша. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи. *Вісник НБУ*. 2013. № 9. С. 126-131.
14. Стечишин Т. Б., Дідик М. М. Забезпечення стабільності банківської системи в умовах фінансової кризи. *Економіка і суспільство*, 2018. №16. С. 808-817. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/123.pdf
15. Стабільність. Словник іншомовних слів, 2024. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=17190&action=show>
16. Про фінансову стабільність. Національний банк України, 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about>
-

Tymofii O. S. The concept and essence of sustainable development and stability of the banking system of Ukraine

The relevance of the article lies in the fact that the vulnerability of the global financial system continues to grow, reflecting high interest rates and uncertain inflation prospects, while vulnerability due to structural changes continues to emerge in areas such as cybersecurity and crypto-asset markets. The purpose of the article is to analyze the current domestic and foreign legislation, available scientific sources to form the author's definition of the concepts of «sustainable development», «stability» and «the banking system of Ukraine». The article analyzes various approaches to defining the concept and essence of sustainable development and stability of the banking system of Ukraine. It is proposed to define the term «banking system» as a set of financial institutions, mainly banks, operating within a certain state or economic space, performing tasks of storage, circulation, lending and regulation of monetary resources. It is stated that sustainable development and stability of the banking system is an important condition for economic development and ensuring the financial security of the state. A comparative analysis of the terms «sustainable development» and «sustainable development» was carried out, and the following conclusion was made: the term «sustainability» is similar to «sustainable development», but with an emphasis on the ability to withstand difficulties. However, there are also differences, which are: 1) focus: sustainable development mainly focuses on the long-term balance between environmental, economic and social factors, in turn, sustainable development emphasizes the ability to adapt and recover from crises, while maintaining the main functions; 2) context of use: sustainable development: often used in international politics, environmental science and global development programs (e.g., the UN Sustainable Development Goals), and sustainable development can be used in contexts related to immediate threats and shocks, including climate change adaptation, disaster risk reduction and economic resilience strategies; 3) goals: sustainable development aims at development that does not compromise the ability of future generations to meet their own needs, and sustainable development seeks to create systems that are not only resilient, but also able to withstand and recover from unexpected challenges.

Key words: sustainable development, sustainable development, banking system, protection, risks, regulatory framework.